5.1.1.7.2 Podrednost

Med nadredno-podrednimi razmerji pridejo pri vejici v veliki večini v poštev le razmerja med stavki, zgolj v enem primeru pa razmerje znotraj stavčnega člena. Najprej se bomo posvetili prvim.

1. Podrednost med stavki

A. Glavni stavek + odvisni stavek

Osnovno pravilo se glasi: med glavnim in odvisnim stavkom pišemo vejico. Uvodoma smo že ponovili, kaj je stavek, zdaj se spomnimo še razlage odvisnika: odvisnik je v stavek razširjeni stavčni člen. Poglejmo primer.

> Hišo **sem izbral** zaradi prostorov na obeh straneh veže.

Zapisana poved je enostavčna, je torej tako poved kot stavek. Njen povedek se glasi *sem izbral*. Preostala stavčna člena sta še: *hišo* (= predmet) in *zaradi prostorov na obeh straneh veže* (= prislovno določilo vzroka).

Če dalje stavčni člen *zaradi prostorov na obeh straneh veže* razširimo v stavek – kar pomeni, da mu damo povedek –, dobimo odvisnik:

> Hišo **sem izbral**, ker **ima** prostore na obeh straneh veže.

Zdaj je poved dvostavčna, saj ima dva povedka (*sem izbral, ima*). Njena stavka sta med sabo v razmerju *glavni stavek + odvisni stavek*. Pri zapisu smo upoštevali pravopisno pravilo in na mejo med stavkoma postavili vejico. Če zgradbo prikažemo še s S-strukturo, je ta videti tako:

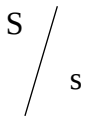

Odvisniki zamenjujejo različne stavčne člene, zato so različnih vrst. Vrst je toliko, kot je stavčnih členov: štiri. Iz osebkov nastajajo osebkovi odvisniki, iz povedkov povedkovi, iz predmetov predmetni in iz prislovnih določil prislovnodoločilni. Ti zadnji se dalje delijo še na vzročne, časovne, krajevne, načinovne, primerjalne, pogojne, namerne in še nekatere. Sicer pa je del odvisnikov lahko napisan bodisi pred nadrednim stavkom bodisi za njim, drug del pa le na enem od teh dveh položajev.

Da bi na meji med glavnim in odvisnim stavkom pravilno postavljali vejico, nam ni treba poznati vrst odvisnikov; zadošča, da odvisnik (in nadredni stavek) prepoznamo. Pri tem deloma pomaga dejstvo, da odvisnike z nadrednim stavkom večinoma povezujejo določeni vezniki,

npr. *ker, ko, kot, da, čeprav, brž ko, češ da, medtem ko, namesto da, tako da, zato da, zato ker, kot da*. Žal pa ti vezniki niso nedvoumen kazalnik vejice, saj pred nekaterimi od njih vejice ne pišemo vedno, pri nekaterih večbesednih pa je vejica lahko ali spredaj ali vmes. Po drugi strani obstajajo tudi odvisniki, ki so brez izrecnega veznika; na njihovem začetku stojijo zaimki in členki, npr. *ali, kaj, kdo, kar, kadar, kolikor, ne da, naj*. Napisano pomeni, da učenje veznikov na pamet pri postavljanju vejice ob odvisnikih ne pomaga v celoti, žal pa ne pomagata niti tonski potek povedi in premor. Ta dva sta ponekod res uresničena tako, da mejo med odvisnikom in glavnim stavkom slišimo, spet drugje pa te slišne meje ni (kvečjemu bomo pri preveč previdnem branju s preveč premori postavili preveč vejic).

Če ste torej v svetu glavnih in odvisnih stavkov povsem izgubljeni, to znanje na hitro osvežite po delovnih zvezkih za 8. in 9. razred osnovne šole, srednješolskih zapiskih ali virih, ki smo ju navedli spodaj v Vaji 6, potem pa ... vaja dela mojstra.

Ponovimo zgornji primer še v obliki napačno – pravilno:

Napačno

Hišo sem izbral, zaradi prostorov na obeh straneh veže.

Hišo sem izbral ker ima prostore na obeh straneh veže.

Pravilno

Hišo sem izbral zaradi prostorov na obeh straneh veže.

Hišo sem izbral, ker ima prostore na obeh straneh veže.

Povzemimo:

- Odvisnik je v stavek razširjeni stavčni člen.
- Poved z odvisnikom ima vedno dva povedka: enega v glavnem stavku, enega v odvisniku. Če je odvisnikov več, je tudi povedkov več.

✓ Med glavnim in odvisnim stavkom vedno pišemo vejico.

Znam. Razumem. Želim vedeti še več.

VAJA 1: Vstavite pravilne vejice in označite vse povedke.

a) Analize so pokazale da se ob povečanju padavin za 10 % vsi odtoki povečajo za 10 %.

b) ker je bila anketa anonimna avtorjev ni mogoče navesti

c) Četudi je prispevek IMF pri reševanju držav v težavah ogromen mu očitajo dopuščanje neenakih ravni vpliva držav članic.

č) Meritev je bila zaključena ko sta absorbanca in pH na iztoku dosegla vrednosti začetne puferske raztopine.

d) Pomembno vlogo pri zmanjševanju porabe goriva imajo pnevmatike čeprav se ogromno ljudi tega ne zaveda.

e) Da se ti ukrepi izvajajo mora skrbeti poslovodstvo.

VAJA 2: Vstavite pravilne vejice in označite glavni stavek.

a) Kdor jamstva ni želel dati je šel v zapor.

b) mikrostruktura vozlišč /se/ razmakne kolikor ji dopuščajo fibrili

c) Preverili bomo ali med starostnimi skupinami obstajajo razlike v poznavanju pojma kriminalitete zoper vodo.

č) Videmšek in Pišot (2007, str. 252) svetujeta naj gredo starši s svojimi otroki na sprehod.

d) »Prostor je preplet fizičnih struktur na zemeljskem površju in pod njimi do koder sežejo neposredni vplivi človekovih dejavnosti.«

e) Danes večina uporabnikov točno ve kaj želi.

f) dobičkonosnosti in preživetja podjetja ni mogoče doseči ne da bi zagotovili trajno kakovost procesov

VAJA 3: Vstavite pravilne vejice. Če se še spomnite S-struktur, jih narišite.

a) Ni zadosti če vemo kako se kupci obnašajo na trgu.

b) Čeprav so podrejene obveznice po svoji definiciji visoko tvegana naložba so bančniki takrat zatrjevali da je obveznica državne banke zelo varna naložba.

c) Ker ta pravila in konvencije poznamo lahko hitro ugotovimo ali je nek film vestern.

č) Pri teh treh skupinah se vidi da povprečne vrednosti niso višje kar pomeni da so poligon premagali v krajšem času kot predhodna starostna skupina.

d) Prepričani smo da je to zgolj izgovor kadar skrito nakupovanje ne prikaže pravih rezultatov.

e) Ker želimo da so obremenitve na treningih čim bolj podobne obremenitvam na tekmah moramo zatorej ob takšnih spremembah prilagajati tudi treninge kar lahko pri slabše pripravljenih igralcih vodi do neželenih poškodb.

VAJA 4: Večbesedni vezniki *medtem ko, namesto da* idr.

V razlagi smo nekaj večbesednih veznikov podredij že omenili. Ponovimo jih in jim pridružimo še nekatere: *brž ko, češ da, medtem ko, namesto da, tako da, zato da, zato ker, kot da, že ko, šele ko, posebno če, zlasti če, s tem da, v primeru da.*

Pravopis določa, da je pri vseh teh veznikih vejica le spredaj, ne vmes.

Pogosto svoje ideje oblikuje 17 ali 37 % anketirancev, medtem ko 6 anketirancev ali 13 % svoje ideje oblikuje redko.

Poslabšalo se je tudi stanje v zvezi z ljudmi s slabimi bralnimi spretnostmi, namesto da bi se izboljšalo.

Fasada izgleda, kot da bi imela luske.

Gotovo pa veste, da so med naštetimi vezniki tudi izjeme, ki imajo lahko vejico vmes (ne pa hkrati tudi spredaj). Med njimi so *tako da*, *zato da*, *zato ker*, *zlasti če*, *šele ko*, *s tem da*, *s tem ko*, *v primeru da*. Pri vprašanju, kam pri teh veznikih postaviti vejico, si pa dejansko lahko pomagamo z izgovorom: če prvo besedo poudarimo in za njo naredimo premor, je vejica vmes; če poudarka in premora ni, je vejica spredaj. Mora pa ta izgovor biti neprisiljen in smiseln, saj s premikom poudarka nekoliko spremenimo pomen.

Naloga: Naslednje primere preberite naglas. Vaš izgovor (poudarek) bi se moral skladno s položajem vejice razlikovati.

a)

Igralec se z zaletom odrine, tako da z roko doseže preko mreže.

PROTI:

Igralec se z zaletom odrine tako, da z roko doseže preko mreže.

b)

Skupina ne sme biti prevelika, zato da je v njej mogoče dejavno sodelovanje vseh udeležencev.

PROTI:

Skupina ne sme biti prevelika zato, da je v njej mogoče dejavno sodelovanje vseh udeležencev.

c)

PCR reakcija je verižna, zato ker se število vijačnic nove DNK v vsakem ciklu podvoji.

PROTI:

PCR reakcija je verižna zato, ker se število vijačnic nove DNK v vsakem ciklu podvoji.

č)

Pravopisna pravilnost besedil je zelo pomembna, zlasti če ta besedila dosežejo veliko bralcev.

PROTI:

Pravopisna pravilnost besedil je zelo pomembna zlasti, če ta besedila dosežejo veliko bralcev.

VAJA 5: Veznika *kot* in *kakor*

Veznika *kot* in *kakor* povezujeta (a) besede in (b) stavke. V prvem primeru pred njima ni vejice, v drugem pa je. Prim.:

Tablični računalnik je star že več kot tri leta.

V letu 2006 so imela okužena drevesa nekaj več plodov kakor neokužena.

Kovina ne teče /.../, kot bi morala.

Tudi emisije toplogrednih plinov se ne zmanjšujejo, kakor je bilo predvideno.

V drugem primeru gre v resnici za primerjalne odvisnike, tako da vejica stavke s *kot* ali *kakor* začenja ali zaključuje tam, kjer se zaključuje ali začenja glavni stavek. Drugače povedano: če ste ugotovili, da se na *kot* ali *kakor* veže povedek (zgoraj: *bi morala*, *je bilo predvideno*), vejico postavite, saj ste prepoznali odvisni stavek. Če pa se na *kot* ali *kakor* veže samostalnik, zaimek, prislov ali kaj drugega, potem vejice ni. Pazite na to povezavo zlasti tedaj, ko se s *kot* ali *kakor* poved začenja; takrat namreč ob zaključku besedne zveze s *kot* ali *kakor* pri branju naredimo opaznejši premor.

Kot pomemben pritisk na organizacijo so pooblaščenci navedli skladnost poslovanja z zakonodajo.

Kot odgovor na škandale vodstva v korporacijah Enron, WoldCom, Tyco, Parmalat, Adelphia in drugih v devetdesetih letih minulega stoletja so ZDA vzpostavile zakon Sarbanes-Oxley Act /.../.

Naloga: Vstavite pravilne vejice. V povedih, v katerih ste vejice pripisali, označite tudi oba povedka.

a) SPZ za ustanovitev te vrste hipoteke ne določa drugačnega načina kakor za klasično hipoteko.
b) Po vojni se je zaposlil kot vladni uradnik.
c) ti učenci /so morali/ opravljati /.../ sprejemni izpit kakor da bi jih pripravljal domači učitelj
č) Športne dejavnosti kot so pohodi v naravi pogosteje izvajajo družine iz mestnega okolja.
d) Izkoristek ni odvisen od oblike in velikosti kakor pri fluoroscentnih sijalkah.
e) Krivci /.../ ne prestajajo svoje kazni kot bi jo po zakonu morali.
f) Kakor pred njim Frančišek je tudi on bil velik nasprotnik budizma.
g) Kakor navajajo številni avtorji /.../ so stranke v preteklosti /.../.
h) Kot vsi vemo se vsa vprašanja prevajanja še posebej zaostrijo pri poeziji.

Še nekaj je treba dodati. Zgoraj ste prebrali: »Če pa se na *kot* ali *kakor* veže samostalnik, zaimek, prislov ali kaj drugega, potem vejice ni.« Pod »kaj drugega« spadajo tudi neosebne glagolske oblike, med njimi nedoločnik – povedano izrecno: ob zveze *kot/kakor + nedoločnik* vejice ne postavljamo. To pomeni, da je naslednji zapis pravilen:

za večino ankatirancev /je/ bolj pomembno delati v nekoliko slabših delovnih prostorih in imeti dobre odnose s sodelavci kot delati v boljših delovnih prostorih in se slabo razumeti s sodelavci.

Če pa *delati* in *razumeti se* preoblikujemo v:

> večina anketirancev je povedala, da raje delajo v nekoliko slabših delovnih prostorih in imajo dobre odnose s sodelavci, kot delajo v boljših delovnih prostorih in se slabo razumejo s sodelavci,

vejico moramo zapisati, saj sta *delajo* in *se razumejo* zdaj povedka oz. imata obliko za 3. osebo množine.

VAJA 6:

Na svetovnem spletu je objavljenih kar nekaj učnih gradiv o pravkar obravnavani temi. Do njih boste prišli s ključnimi besedami *glavni in odvisni stavek*, *vrste odvisnikov*, *podredno zgrajena poved* ipd. Ta gradiva so namenjena podajanju najširše veljavnih značilnosti, zato podrobnosti izpuščajo in so pri katerem od terminov morda nepravilna, a za osvežitev spomina zadoščajo. Če pa ste si pripravljeni vzeti uro ali dve časa, lahko snov ponovite in zvadite po eni od naslednjih dveh poljudnih slovnic F. Žagarja:

- *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica*. Maribor: Obzorja, 2001 ali katera druga izdaja. Str. 119–137, 143–157.
- *Slovenska slovnica za vsak dan*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, 2010. Str. 75–82, 86–92.